

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ТРЕТЕЙСЬКОГО РОЗГЛЯДУ

Розглядаються особливості визначення правового статусу суб'єктів третейського розгляду та проблеми співвідношення понять учасників та суб'єктів третейського розгляду.

Peculiarities of the legal status definition of subjects of arbitration proceeding and issues concerning the correlation of the definitions such as participants and subjects of the arbitration proceeding are considered.

Впровадження механізмів реалізації законодавчих положень якими визначено основні засади третейського судочинства в Україні, зумовлює детальне дослідження низки проблемних питань в цій сфері. Зокрема, одним із основних є питання визначення правового статусу суб'єктів третейського розгляду. Адже, розглядаючи питання суб'єктів третейського розгляду необхідним видається з'ясування правової природи участі останніх та коло тих правовідносин, які виникають в процесі розгляду спорів в третейському суді. Передусім, розглядаючи порушену проблематику, варто відзначити, що у вітчизняній науці дослідженню проблеми третейських правовідносин уваги практично не приділялось, але це не свідчить про відсутність необхідності проведення ґрунтовного наукового аналізу окреслених питань, як з позицій розвитку наукових підходів до розуміння правової природи третейського розгляду, так і з огляду на необхідність удосконалення чинного законодавства. Предмет відповідного наукового дослідження безумовно повинен базуватися на більш детальному дослідженні не лише позицій вітчизняної науки та практики, а й враховувати надбання зарубіжного досвіту. Проведений науково-практичний аналіз проблематики третейських правовідносин, дозволяє визначити основні теоретико – практичні моменти відповідного соціально-правового явища, визначити квінтесенцію виявлених понять, проаналізувати діалектику класифікаційного поділу та інше. Неодмінно варто відзначити важливість наукових доробок російської правової науки третейського судочинства.

Так, в російській науковій літературі запропоновано декілька критеріїв поділу відносин, що виникають в третейському розгляді. Аналізуючи правову природу та класифікацію правовідносин в сфері вирішення спорів за допомогою приватно-правових способів, С. Курочкін, в залежності від міри дозволеної учасникам поведінки всі відносини, що виникають під час передачі справи до третейського суду, поділяє на дві групи: третейські процесуальні правовідносини та організаційно-функціональні [8, с. 96]. Інший російський дослідник О. Скворцов, на відміну від С. Курочкіна, розмежовуючи правовідносини, що виникають в ході третейського розгляду поділяє останні на три групи: 1) правовідносини між третейським судом та сторонами по справі; 2) правовідносини, що виникають між самими суб'єктами спору, переданого на розгляд третейського суду; 3) правовідносини, що виникають між компетентним державним судом та учасниками третейського розгляду [14, с. 280–285]. Звичайно, наведені приклади свідчать про наявність різних позицій щодо визначення правовідносин в сфері третейського розгляду, при цьому семантика класифікаційного поділу обумовлена визначенням різних критеріїв останнього, що і дозволяє виокремити різні за морфологічними ознаками види правовідносин, проте, як виявляється, незалежно від критеріїв класифікаційного поділу, основне змістовне навантаження правовідносин в сфері третейського розгляду не змінюється. Таким чином, необхідно одночасно, розглядати відповідні групи правовідносин в їх певній діалектичній єднос-

ті, що зумовлює системне розуміння інституту третейського способу вирішення приватно-правових спорів.

На нашу думку, правовідносини, що виникають як при укладенні третейської угоди, так і в третейському процесі в залежності від їх змісту можна поділити на чотири групи: третейські зобов'язальні правовідносини; третейські процесуальні правовідносини; третейські організаційні правовідносини; цивільно-процесуальні та господарсько-процесуальні та правовідносини, що виникають в зв'язку з примусовим виконанням рішення третейського суду.

Першу групу складають правовідносини, що виникають між рівними суб'єктами з приводу укладення угоди про передачу спору на розгляд третейського суду. За своєю природою ці відносини є матеріальними (цивільно-правовими) та характеризуються великим ступенем диспозитивності. Їх суб'єктами є виключно сторони третейської угоди. Таким чином, зобов'язальні третейські правовідносини можна визначити як систему врегульованих нормами третейського законодавства відносин матеріального характеру, що виникають між рівноправними суб'єктами з приводу укладення, виконання, дійсності третейської угоди.

Другу групу складають відносини, що виникають під час розгляду та вирішення справи третейським судом. Ці відносини виникають між судом та учасниками третейського розгляду та мають процесуальний характер.

Третю групу відносин складають відносини, що виникають між рівними суб'єктами та засновані на координації, пов'язані з організацією діяльності третейського суду, формуванням третейського суду, погодженням кандидатур та вибором арбітрів, визначенням їх гононару і таке інше. Ці відносини виконують службову роль щодо третейського розгляду. Останні за своєю природою є регулятивними і в більшості випадків носять процедурний характер. До цих відносин, зокрема, належать відносини, пов'язані з формуванням третейського суду, вибором третейських суддів, визначенням процесуальних правил розгляду справи, відносини, пов'язані з укладенням третейського контракту.

Суб'єктами третейських організаційних правовідносин є сторони третейської угоди, третейські судді, особи, які залучаються для адміністрування третейського суду (секретарі, голови постійно діючих третейських судів).

Четверта група правовідносин, виникає під час оспорювання рішення третейського суду, вжиттям запобіжних заходів, виконанню рішення третейського суду. Ці відносини регулюються нормами цивільного процесуального, господарського процесуального права або законодавства про виконавче провадження.

Особливого значення для визначення суб'єктів третейського провадження мають саме третейські процесуальні правовідносини. Дослідження правової природи, суб'єктного складу, специфіки виникнення дає можливість виділити особливості третейських процесуальних відносин. По-перше, процесуальні відносини складаються між нерівними суб'єктами в процесі здійснення третейським судом юрисдикційної діяльності та мають відносно владний характер. По-друге, третейські про-

цесуальні відносини виникають між суб'єктами, одним з яких обов'язково повинен бути третейський суд. По-друге, ці відносини юридично оформлюють діяльність уповноваженого та зобов'язаного суб'єктів третейського розгляду та існують в третейській процесуальній формі. По-четверте, третейські правовідносини знаходяться у постійній взаємодії та розвитку.

Таким чином, третейські процесуальні правовідносини являють собою врегульовані третейським законодавством відносини між третейським судом та учасниками третейського розгляду з приводу вирішення конкретного спору.

Існування процесуальних правовідносин обумовлено тим, що для реалізації матеріальних охоронних правовідносин необхідним видається наявність кола процесуальних норм. Так, на загальнотеоретичному рівні О.Г. Лук'янова визначає процесуальне правовідношення як правовий взаємозв'язок суб'єктів процесуального права, що виник на підставі норм процесуального права (зв'язок суб'єктивного права та юридичного обов'язку), взяти у поєднанні з їх фактичною поведінкою [17, с. 204]. Варто відзначити, що третейські правовідносини процесуального характеру виникають не лише в силу наявності норм, а й також внаслідок поєднання норм права, юридичних фактів та правосуб'єктності, оскільки, як відзначає Н.А. Чечіна, що лише необхідність або можливість вчинення певних дій пов'язують норми процесуального права з наявністю чи відсутністю матеріально-правових відносин, а не виникнення процесуальних відносин [18, с. 52].

Оскільки будь-яке правовідношення завжди існує як відношення між конкретними особами, не можна не звернути уваги на питання, що пов'язано з правовим становищем суб'єктів третейських процесуальних правовідносин.

Насамперед, слід звернути увагу, що як відзначав В.Н. Протасов, одним із суб'єктів охоронних правовідносин є завжди компетентний (зазвичай державний) орган [13, с. 73]. Виникнення, розвиток, зміна та припинення будь-яких третейських процесуальних правовідносин обумовлено здійсненням третейським судом процесуальних дій, які є обов'язковим елементом юридичного складу. Відносини, що виникають в процесі розгляду справи в третейському суді між окремими її учасниками (крім третейського суду), або взагалі носять неправовий характер, або за своїм змістом є матеріально-правовими. Як відзначає С. Курочкін, учасники процесуальної діяльності не мають по відношенню один до одного процесуальних прав та обов'язків [8, с. 97], відповідне твердження неодноразово висували і інші науковці, які займаються проблемами процесуальних правовідносин (А.Ф. Клейнман, А.Ф. Козлов та ін.) Н.А. Чечіна відзначала, що всі процесуальні права та обов'язки, носіями яких є учасники процесуальної діяльності, кореспондують, в свою чергу, лише правам та обов'язкам суду [18, с. 56].

Вище наведені наукові позиції надають можливість стверджувати, що третейський суд є основним та обов'язковим суб'єктом третейських процесуальних відносин. Проте в процесуальній науці відповідна позиція не є виключно єдиною. Прибічники існування процесуальних відносин визнають існування правових зв'язків процесуального характеру між окремими суб'єктами без обов'язкової участі такого суб'єкта як суд. Тим більше, деякі сучасні автори навіть висувують точку зору відносно існування істотно нової групи процесуальних правовідносин не публічно – правового, а договірного характеру [16, с. 17]. Сторонами такого договірного про-

цесуального правовідношення є сторони процесу. Звісно, що відповідна позиція не є безумовною.

Сучасним доктринальним підходам щодо розуміння правової природи взаємовідносин між третейськими судами та особами, які звертаються до третейського суду для вирішення цивільно-правового спору, характерне діаметральне різноманіття. Одна з теорій, за допомогою якої пояснюється правова природа відповідних правовідносин, полягає в тому, що такі відносини розглядаються через призму відносин щодо надання послуг сторонам спору. Так, В.Н. Ануров зазначає, що третейський суддя, з одного боку, "діє як кредитор по відношенню до сторін, на яких покладається обов'язок щодо виплати останньому гонорару або надання забезпечення, а з іншого – як боржник, який зобов'язаний провести третейський розгляд та прийняти рішення третейського суду" [2, с. 112]. Хоча автор попередньо робить застереження відносно умовності застосування матеріально-правових термінів відповідного інституту цивільного права [2, с. 109], проте з точки зору сутності підходу відносини між третейськими суддями та сторонами кваліфікуються саме як цивільно-правові. Таку позицію займає і професор І.С. Зикін. Останній прямо стверджує, що "арбітри є особами, які надають відповідні послуги" [5, с. 89].

Відповідні підходи базуються на "договірній теорії" третейської угоди. В свою чергу, одним із практичних наслідків реалізації договірної теорії відносно правовідносин, що виникають між третейським судом та сторонами спору є поширення на відповідні відносини договірних зобов'язань, порушення яких забезпечується нормами цивільного законодавства.

Відповідний підхід знаходить свій вияв і практиці третейського розгляду. Так, наприклад, Сибірський центр конфліктології позиціонує власну діяльність на ринку надання послуг для крупного бізнесу та щодо надання послуг для малого бізнесу, в тому числі і надання послуг по третейському розгляду [1, с. 100]. Проте існують всі підстави спростування відповідних тверджень, з огляду на які третейський розгляд сприймається в якості комерційного надання послуг. В сучасній юридичній літературі відповідний підхід зазнає значної критики [4, с. 475; 10, с. 41–42].

Отже, оспорюючи відповідну позицію, О. Скворцов, висуває тезу – "якщо виходячи з того, що взаємовідносини між сторонами третейського розгляду та третейським судом носять договірний характер, то виникає питання: чи можливе розірвання такого договору? Або – можливою є відмова від договору внаслідок неякісного надання послуг? Чи можуть бути застосовані по відношенню до третейського суду заходи майнового характеру, включаючи стягнення збитків та застосування неустойки? Який орган повинен вирішувати подібного роду спори? Державний суд? Звісно, що відповідей на ці питання знайти неможливо" [14, с. 283].

Важливо відзначити, що не дивлячись на відсутність відповідних вказівок законодавця, діяльність третейських судів не може розглядатися як комерційна діяльність. Діяльність третейських судів – це перш за все діяльність по захисту цивільних прав. Третейські суди мають за мету – забезпечення належної реалізації цивільних правовідносин; їх діяльність, так само як і діяльність, наприклад, адвокатів, не обумовлена комерційним інтересом, тобто інтересам отримання прибутку. Щодо грошових коштів, які отримують третейські судді, то останні варто розглядати як винагороду за працю, а не як прибуток, отриманий від здійснення комерційної діяльності. При цьому, що не менш важливо, виплата гонорарів третейським суддям постійно діючих третей-

ських судів гарантується юридичною особою – при якій створено відповідний третейський орган [10, с. 7] і не залежно від того чи сплачений сторонами третейський збір. Таким чином, відносини по сплаті третейського збору (включаючи і суми, які призначені на виплату гонорарів суддям) не можуть розглядатися як виконання зобов'язань надання послуг, які виникають між сторонами та третейськими суддями.

В практичному плані вище викладені судження видаються важливими з точки зору оподаткування. В практиці податкових органів мали місце випадки спроби розглядати діяльність третейських судів як діяльність по оплатному наданню послуг. При цьому податкові органи виходили з того, що підприємницька діяльність щодо оплатного надання послуг підлягає оподаткуванню податком на одану вартість з третейських зборів, що стягуються за розгляд справи третейським судом. Подібна позиція має своє відображення і в теоретичних дослідженнях провідних юристів. Так, В.М. Ануров висував твердження, з огляду на яке "система зв'язків між учасниками арбітражного розгляду нашою думкою щодо публічно-правового характеру договору (в цивільно-правовому розумінні цього питання), стороною якого виступає постійно діючий арбітражний інститут" [3, с. 75–76].

Досить лояльно видається позиція Є.Ю. Новікова, який намагається пом'якшити кваліфікацію правовідносин між третейським судом (третейськими суддями) та сторонами спору, стверджуючи, що останні являють собою "цивільне квазідоговірне зобов'язання, правове регулювання якого полягає в застосуванні за аналогією ряду норм деяких інститутів цивільного права (надання послуг, доручення) на основі системного тлумачення даних норм з урахуванням правових норм що регулюють відносини судового захисту суб'єктивного права" [9, с. 317]. З практичного боку, відповідна позиція не знайшла підтримки в третейській та арбітражній практиці.

В свою чергу, теоретичного обґрунтування зазначена вище позиція отримала в статтях Є.А. Скородумова, який доводить, що третейський розгляд не можна інтерпретувати через призму договору платного надання послуг, оскільки платне надання послуг є підприємницькою діяльністю, якій в свою чергу повинні бути притаманні такі ознаки як самостійність, можливість здійснювати діяльність на власний ризик, спрямування на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, робіт або надання послуг особами, зареєстрованими в установленому законом порядку [15, с. 91–107]. Звісно, що діяльність третейських судів не відповідає наведеним ознакам і не може бути інтерпретована як підприємницька діяльність взагалі або діяльність по наданню платних послуг зокрема. Відповідної позиції приримується і І.В. Поганцев, який зазначає про те, що "арбітри (третейські судді), здійснюючи судову діяльність і третейському суді, не укладають і не можуть укладати будь-які договори з юридичними особами – організаторами постійно діючих третейських судів або сторонами спору, в протилежному випадку арбітри (третейські судді) були б залежними" [10, с. 42].

Справедливим видається твердження професора Р.Ф. Калістратової про те, що "розглядати юридичну діяльність третейського суду в якості такої що приносить прибуток, є істотно неправильним, третейський збір – аналог мита, а не прибутку. Цивільно-правові правила договору про надання послуг також не можна застосовувати до відповідних відносин. Суми, одержувані третейськими суддями, підлягають обкладанню податками по правилам, що регулюють відносини оподаткування доходів фізичних осіб, а не організацій" [6, с. 130]. По суті аналогічної позиції притримується і

професор Є.А. Суханов, який говорить про те, що третейський суд є "органом судового захисту цивільних прав ... а не надає нам "юридичні послуги" і тим більше не веде "підприємницьку діяльність" [7, с. 7].

Одним з аспектів взаємовідносин третейського суду з учасниками третейського процесу полягає в тому, що третейський суд є "зв'язаним певного роду обов'язками" [14, с. 287]. В доктрині сформувалася концепція *ex officio*, згідно якої третейський суд з цілого кола питань зобов'язаний в силу свого становища незалежно від прохання учасників процесу вчинити певні дії, юридичного значення. Наприклад, *ex officio* третейський суд, перш ніж перейти до розгляду спору по суті матеріальних правовідносин, зобов'язаний вирішити питання щодо власної компетенції розгляду відповідного спору. У той час, переважну більшість процесуальних дій третейський суд зобов'язаний виконувати лише за наявності відповідного клопотання зацікавленої сторони.

Вище викладені науково-практичні позиції дозволяють відзначити спеціальний статус третейського суду, як правозахисного органу, що є відмінним від поняття державного суду в силу приватноправової природи інституту третейського розгляду, та як певного посередника при вирішенні спорів, при цьому безумовно варто погодитись з тими викладеними позиціями щодо особливостей інтерпретації діяльності третейського суду через призму зобов'язальних правовідносин, адже власне третейському розгляду та участі третейських суддів властиве діалектичне поєднання певних приватноправових та публічно-правових засад, що відрізняє останній від загальної моделі зобов'язань та захисту цивільних прав.

Аналізуючи певні аспекти правової природи відносин третейського розгляду вище, дещо фрагментарно вже піднімалися питання відносно суб'єктного складу окресленого кола правовідносин, що виникають при процедурі третейського розгляду приватно-правових спорів. Безумовно, що існування правовідносин не можливо без визначення суб'єктного складу останніх. Так, як вже і зазначалося вище, суб'єктами третейських правовідносин є особи, які наділені процесуальними правами та обов'язками, можуть вступати з третейським судом у відносини, що регулюються нормами третейського процесуального права [8, с. 98].

Традиційно суб'єктів третейських процесуальних відносин поділяють на три групи [18, с. 59–60]:

- особи, які захищають в процесі свої суб'єктивні права (сторони, треті особи), тобто суб'єкти спірних матеріально-правових відносин;
- особи, що беруть участь у процесі з метою захисту суспільних та державних інтересів: прокурор, органи державного управління та місцевого самоврядування. Суб'єктами третейських процесуальних відносин ці особи не можуть бути, оскільки законодавство не передбачає їх участі в процесі розгляду справи судом. Ці суб'єкти не можуть укладати арбітражну угоду в силу обмеженості їх компетенції;
- особи, які залучаються в процес для сприяння здійсненню правосуддя, але останні не захищають в суді ні суб'єктивних прав, ні суспільного інтересу (свідки, експерти, перекладачі).

Відповідно до статті 34 Закону України "Про третейські суди" учасниками третейського розгляду є сторони та їх представники. Питання щодо участі третіх осіб та їх процесуальні права у третейському розгляді вирішуються третейським судом відповідно до регламенту третейського суду або угоди сторін у третейському суді для вирішення конкретного спору. Третя особа бере участь у третейському розгляді добровільно.

Таким чином, у третейському розгляді можуть брати участь третейські судді, сторони і треті особи. Третейські судді і сторони є обов'язковими суб'єктами третейського процесу: без них третейський розгляд неможливий. Для вступу третіх осіб потрібна письмова як їх згода, так і згода обох сторін.

Однією з основних проблем сьогодення третейського розгляду як в рамках вітчизняної так і зарубіжної практики, залишається проблема участі держави та інших публічно-правових утворень в якості сторін третейського розгляду. П. Сандерс відзначає, що національне законодавство більшості країн світу в цілому не забороняє державним утворенням бути суб'єктами третейських процесуальних правовідносин, проте є і виключення з цього правила. Наприклад, у Франції, держава та публічно-правові утворення (*etablissements publics*) за загальним правилом не можуть укладати арбітражні угоди, хоча деякі з них наділені таким правом спеціальним законом [20, с. 187]. Ці норми застосовуються лише по відношенню до внутрішнього третейського розгляду, участь тих самих суб'єктів в розгляді справи міжнародним комерційним арбітражем встановлена заборона не обмежує. Стаття 1676 (2) ЦПК Бельгії забороняє юридичним особам публічного права укладати арбітражні угоди, але відповідна заборона поширюється лише на "внутрішній" арбітраж.

Говорячи про наявність відповідних заборон у вітчизняному законодавстві, слід відзначити принципову позицію вітчизняного законодавця яка полягає у прямій забороні розгляду спорів в третейському суді, в яких однією із сторін є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, державна установа чи організація, казенне підприємство (ст. 6 Закону України "Про третейські суди"). Виключення спорів пов'язаних з участю у справі органів державної влади та інших представницьких органів публічного права, підтверджується також визначених ст. 6 Закону України "Про третейські суди" виключенням спорів, що пов'язані з реалізацією державно-владних функцій – справ у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів; справ у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб; справ, пов'язаних з державною таємницею.

Третейське законодавство Російської Федерації, на відміну від українського законодавства, прямо не визначає відповідної заборони, обмежуючись лише визначенням вимог щодо укладення третейської угоди. Проте практика третейського розгляду пішла таким чином, що Російська Федерація, суб'єкти Російської Федерації, муніципальні утворення, виступаючи в якості суб'єктів цивільно-правових відносин, не можуть бути стороною третейського розгляду (у "внутрішніх" третейських судах). В російській судовій практиці цей підхід послідовно реалізується і стає підставою для того, що правоздатність публічних утворень на участь в третейському розгляді обмежена. В той час, як зазначає С. Курочкін, участь держави в розгляді справ міжнародним комерційним арбітражем не обмежується [8, с. 99].

Таким чином, в якості загальносвітової тенденції можна розглядати поступове розширення правоздатності публічно-правових утворень на участь в міжнародному комерційному арбітражі, та послідовне звуження їх правоздатності на участь у внутрішньому третейському розгляді.

При аналізі суб'єктів третейських процесуальних відносин необхідно також враховувати і існуючі науково-практичні позиції щодо участі в третейському розгляді третіх осіб [11, с. 273; 16, с. 62], оскільки в процесі

розгляду та вирішення справи в третейському суді може виникнути загроза порушення їх прав та законних інтересів. З приводу порушеного питання варто відзначити, що третейські суди не наділені повноваженнями щодо залучення до участі у справі як третіх осіб без самостійних вимог, так і третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, без їх згоди, оскільки вони наділені лише правом розглядати лише спори сторін третейської угоди, яка є свідченням прямого волевиявлення спрямованого на прагнення передати спір на вирішення третейського суду. Не дивлячись на те, що законодавчої заборони на участь третіх осіб у процесі немає, а навпаки відповідна можливість передбачена ст. 34 Закону України "Про третейські суди", за умови дотримання принципу добровільності вступу останніх, залучення третіх осіб до участі у справі розгляд якої вже почався видається не доцільним, у зв'язку з обмеженістю їх правового статусу, що потребує диференціального підходу до вирішення питання про участь цієї категорії суб'єктів в рамках конкретного процесу. Слід зазначити, що правовий статус третіх осіб як можливих учасників третейського розгляду істотно звужений, що виявляється в обсязі наданих їм прав та обов'язків, обмеженням можливості істотного впливу на перебіг процесу.

На завершення розгляду порушеного питання варто відзначити, що складності, які виникають у зв'язку з участю третіх осіб в третейському розгляді, відмічаються зарубіжними вченими в якості істотного недоліку третейської форми захисту порушених та оспорюваних прав [19, с. 382].

При визначенні суб'єктного складу учасників третейських процесуальних правовідносин, не викликає сумнівів і допустимість у третейському розгляді множинності осіб як на стороні позивача, так і на стороні відповідача (наприклад, співвласники). При цьому питання заміни ненаалежної сторони повинно вирішуватись третейським судом аналогічно питанню залучення третіх осіб.

Крім осіб, що беруть участь у справі, як вже зазначалося вище, участь у третейському розгляді можуть приймати також особи, які сприяють розгляду та вирішенню справи. Вони не мають і не повинні мати у справі жодної юридичної заінтересованості і сприяють встановленню дійсних обставин справи, дослідженню доказів, утвердженню інших принципів процесуального права. До них належать свідки, експерти, перекладачі, особи, які мають письмові та речові докази. Критеріями відмінності осіб, що беруть участь у справі, від інших є наявність юридичної заінтересованості в результаті справи, більш активна роль у ході третейського розгляду, більш широкі повноваження.

Відкритим на сьогодні в науці залишається питання про те, чи є учасниками третейського розгляду такі особи, як секретар третейського суду, голова третейського суду, що призначає в деяких випадках третейських суддів, державні суди, що у передбачених законом випадках вправі втручатися в третейський розгляд. Адаже з одного боку їх статус абсолютно не визначений, а з іншого – вони, без сумніву, впливають на процес і результат третейського розгляду.

На наш погляд включати до складу учасників третейського розгляду, як свідків, експертів, перекладачів, осіб, які мають письмові та речові докази, так і секретаря третейського суду, голову третейського суду, а також інших осіб які певним чином впливають на третейське вирішення спору не варто, найбільш доцільно було віднести відповідну категорію осіб до такого поняття як суб'єкти третейського розгляду, адже хоча закон не оперує зазначеним поняттям, проте останнє найбільш повно відображає квінтесенцію суб'єктного складу третейських процесуальних правовідносин.

Саме поняттям суб'єктів третейського розгляду, можна найбільш повно охарактеризувати визначене коло осіб, при цьому не порушуючи приписи законодавця який прямо визначає закритий перелік осіб, які визнаються учасниками третейського розгляду, тобто – це сторони та їх представники, а також треті особи за умови правомірності їх участі у справі. При цьому варто відзначити, що поняття суб'єктів варто розглядати більш ширше за поняття учасників третейського розгляду у співвідношенні як окреме і ціле, оскільки виключення учасників зі складу суб'єктів третейського розгляду позбавить правовідносини, що виникають при третейському вирішенні спору, їх сутнісного наповнення, тобто однієї з центральних фігур суб'єктного складу – сторін спору.

Таким чином, варто відзначити, що до складу суб'єктів третейського розгляду входять: а) третейський суд (третейський склад), як суб'єкт, що є відмінним від поняття учасника третейського розгляду, з притаманним йому специфічним правовим становищем, обумовленим виконанням функцій посередництва при вирішенні приватноправового спору між сторонами третейського розгляду та функціями забезпечення організації ведення третейського розгляду; б) особи, що безпосередньо беруть участь у процесі захисту своїх суб'єктивних прав, тобто учасники третейського розгляду (сторони, або їх представники, треті особи); в) особи, що залучаються до третейського розгляду, з метою сприяння його здійсненню та досягненню високого рівня всебічності та ефективності розгляду (свідки, експерти, перекладачі), сюди можна також віднести і тих осіб які впливають на третейський розгляд чи іншим чином сприяють його розвитку, але при цьому не втручаючись у безпосереднє вирішення спору (секретар, голова суду, державні суди, у передбачених законом випадках).

Підводячи підсумки варто зазначити, що питання складу суб'єктів третейських правовідносин, що виникають у процесі розгляду справи по суті, є одним з центральних в третейському судочинстві, адже від правильності визначення статусу осіб, які вступають у відносини що пов'язані з третейським вирішенням спо-

ру, залежить ідентифікація третейської процедури, правильність застосування положень законодавства та забезпечення ефективності третейського розгляду, в тому числі і можливість уникнення перешкод у визнанні та виконанні рішень третейського суду. Загальна характеристика суб'єктного складу третейських правовідносин, дозволяє лише визначити основні детермінанти складові суб'єктів третейського розгляду, з огляду на що, останні потребують більш детального науково-практичного аналізу.

1. Авдеев М.А. Сибирский центр конфликтологии // Конфликтология – теория и практика. – 2004. – № 1(2). 2. Ануров В.Н. Перемена лиц в третейском соглашении // Третейский суд. – 2003. – № 3(27). 3. Ануров В.Н. Юридическая природа международного коммерческого арбитража. Вопросы теории и практики. – М., 2000. 4. Гражданский процесс. Учебник. 3-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В.А. Мусина, Н.А. Чечной, Д.М. Чечота. – М., 2000. 5. Зыкин И.С. Статус арбитра в международном коммерческом арбитраже // Третейский суд. – 2003. – № 1(25). – С. 89. 6. Каллистратова Р.Ф. Государственный арбитраж. – М., 1973. 7. Комментарий к Федеральному закону "О третейских судах Российской Федерации" / Отв. ред. А.Л. Маковский, Е.А. Суханов. – М.: "Статут", 2003. 8. Курочкин С.А. Правоотношения, возникающие в процессе разбирательства дела в третейском суде // Третейский суд. – 2004. – № 2(32). 9. Новиков Е.Ю. К вопросу о правовой природе третейского разбирательства. – М., 2002. 10. Логанцев И.В. Постатейный научно-практический комментарий к Федеральному закону "О третейских судах в Российской Федерации" // Третейский суд. – 2003. – № 2(26). 11. Полов М.А. Множественность лиц в третейском разбирательстве // Актуальные проблемы гражданского процесса. – СПб., 2002. 12. Постановление Президиума Высшего Арбитражного суда РФ 3 3515/00 от 10.04.2001 року. 13. Протасов В.Н. Основы общеправовой процессуальной теории. – М., 1991. 14. Скворцов О.Ю. Третейское разбирательство предпринимательских споров в России: проблемы, тенденции, перспективы. – М.: Волтерс Клувер, 2005. 15. Скородумов Е.А. О некоторых вопросах, связанных с уплатой налогов при осуществлении деятельности по рассмотрению споров третейскими судами // Третейский суд при Санкт-Петербургской торгово-промышленной палате / Под ред. проф. В.А. Мусина. – СПб., 2001. 16. Тарасов В.Н. Третейский процесс. – СПб., 2002. 17. Теория процессуального права. – 2-е изд., перераб. / Под ред. Лукьянова Е.Г. – М.: Норма, 2004. 18. Чечина Н.А., Чечот Д.М. Гражданская процессуальная форма, процессуальные нормы и производства // Юридическая процессуальная форма: теория и практика / Под ред. П.Е. Недбайло и В.М. Горшенева. – М., 1976. 19. Fouchard, Gaillard, Goldman On International Commercial Arbitration. – N.Y., 1999. 20. Sanders P. Quo Vadis Arbitration? Sixty Years of Arbitration Practice. – Hague, 1999.

Надійшла до редколегії 01.02.07

І. Безклубий, д-р юрид. наук, Ю. Кошиль, асп.

CAUSA ПРАВОЧИНУ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

У статті розглянуто передумови виникнення та розвитку поняття каузи правочину у римському праві, досліджено особливості його застосування та значення; проаналізовано властивості каузи, які зумовили рецепцію даного правового інституту у правопорядки інших держав та його адаптація до сучасних умов

This article goes over preconditions of birth and evolution of causa of transaction in Roman law. The article contains a profound research of peculiarities of use and importance of causa of transaction and a detailed analysis of properties of causa that caused the reception of this legal institute into the legal systems of other states and its evolution nowadays

Законодавче закріплення у вітчизняному цивільному праві принципів автономії волі та свободи договору значно розширило сферу застосування абстрактних та непоіменованих договорів. Все частіше для задоволення потреб обороту використовуються складні договірні конструкції, об'єднані єдиною правовою метою. Для ефективного правового регулювання даних нетипових договірних форм важливе значення має теорія каузи правочину. Теорія каузи правочину виникла і розвинулася у римському праві. Внаслідок рецепції у правопорядки багатьох держав та пристосування до потреб обороту іноді складно визначити характерні ознаки її особливості, притаманні каузі у її первинному значенні, а саме у римському праві. Проте це є необхідним для побудови чіткої доктринальної основи застосування каузи у відповідності з вимогами чинного законодавства та потребами обороту.

Дослідженню каузи в тій чи іншій мірі приділяли увагу в своїх роботах М. Агарков, Д. Гримм, О. Кривцов, В. Хвостов, І. Новицький, І. Покровський, О. Підпригора, Ф. Савіньї, О. Харитонов та інші науковці.

З аналізу літератури, яка стосується каузи правочину, можна зробити висновок, що в різні часи та у правопорядках різних країн в це поняття вкладався неоднаковий зміст. З метою визначення поняття каузи правочину, його особливостей та перспектив застосування в сучасному цивільному праві необхідно вивчити передумови появи цього інституту, значення, яке йому надавалося, фактори, які зумовили його розвиток у праві Стародавнього Риму і рецепцію у право інших держав. Метою запропонованого дослідження є розробка певних аспектів виникнення та розвитку поняття каузи в римському праві, а також аналіз юридичних ознак цього елементу цивільного правочину.